

BIBLIOTEKARSTVO IN NOVA ORGANIZIRANOST RAZISKOVALNE DEJAVNOSTI

Branko Berčič, Ljubljana

V novembru 1979 je Skupščina SR Slovenije sprejela nov Zakon o raziskovalni dejavnosti in raziskovalnih skupnostih. V dotakratni organiziranosti tega družbenega področja je bila bibliotekarska stroka v okviru Raziskovalne skupnosti Slovenije vključena v Področno raziskovalno skupnost za humanistične in zgodovinske vede, v katere sestavi je delovala posebna komisija za bibliotekarstvo. Njeno delovanje je potekalo na osnovi splošnega raziskovalnega programa (prim. Knjižnica 23, 1979, str. 71—75) in z obdelavo vrste raziskovalnih tem, ki so jih prek svojih inštitucij predlagali in izvajali predvsem bibliotekarji Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, Univerzitetne knjižnice v Mariboru in Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani.

Po določitih novega zakona so v letu 1980 potekali postopki za uveljavitev nove organiziranosti raziskovalnega dela in za pripravo srednjeročnega programa Raziskovalne skupnosti Slovenije in novih posebnih raziskovalnih skupnosti za obdobje 1981—1985. Dotedanja komisija za bibliotekarstvo je na začetku sicer bila vključena v te priprave in je v februarju 1980 posredovala predlog besedila za bibliotekarstvo zadevajoči del srednjeročnega programa, v poznejšem reorganizacijskem postopku pa se je bibliotekarsko strokovno področje nekako izgubilo. Tako so ob javni obravnavi Samoupravnega sporazuma o temeljih plana Raziskovalne skupnosti Slovenije za 1981—1985 nekatere knjižničarske delovne organizacije morale pogojevati sprejem tega sporazuma z zahtevo, da se program nove Posebne raziskovalne skupnosti za družbene dejavnosti dopolni s področjem bibliotekarstva. Iniciativni odbor za ustanovitev navedene posebne raziskovalne skupnosti je zahtevo sprejel in vključil bibliotekarstvo v skupino z arhivistiko, Narodno in univerzitetno knjižnico v Ljubljani pa zadolžil, da kot osrednja slovenska

knjižničarska institucija in raziskovalna organizacija na področju slovenskega bibliotekarstva povezuje tudi vse druge raziskovalne delavce v knjižnicah SR Slovenije. Področje arhivistika-bibliotekarstvo je bilo kot med seboj povezani usmerjeni raziskovalni program vključeno v širši raziskovalni projekt Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete v Ljubljani, ki kot nosilec organiziranega skupnega nastopanja v okviru Raziskovalne skupnosti Slovenije zajema tudi druga strokovna področja Posebne raziskovalne skupnosti za družbene dejavnosti (PORS 10).

Po navodilih vodstva PORS 10 in strokovne službe Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete je bila na osnovi dotedanjega programa komisije za bibliotekarstvo v januarju 1981 izdelana naslednja

Prijava usmerjenega raziskovalnega programa za bibliotekarstvo

1. Naslov

Slovensko bibliotekarstvo in njegov razvoj.

2. Izvajalci

Nosilec in koordinator je (kot nadaljevalka vloge strokovne komisije za bibliotekarstvo pri prejšnji PRS za humanistične in zgodovinske vede) Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani kot osrednja slovenska knjižničarska institucija, ki ima kot registrirana raziskovalna organizacija organiziran Bibliotekarski strokovni in znanstvenoraziskovalni center in v kateri je redno zaposlenih 15 bibliotekarskih raziskovalnih delavcev. V okviru dejavnosti bibliotekarskega strokovnega in znanstvenoraziskovalnega centra povezuje vse druge slovenske bibliotekarske raziskovalne delavce, ki so si po ustreznem postopku pridobili takšno strokovno raziskovalno kvalifikacijo in ki delujejo po drugih knjižnicah v SR Sloveniji: 4 v UKM, 4 v CTK, 3 na SAZU, 14 v drugih slovenskih knjižnicah. Vsi so vpisani v registru raziskovalcev RSS.

3. Izhodišča in utemeljitev

Bibliotekarstvo je veda, katere temeljne znanstvene discipline so zgodovina knjige in knjižnic (bibliologija in bibliotekologija), bibliotekonomija, bibliografija in biblioterapija. Dosedanja raziskovalna praksa na področju bibliotekarstva na Slovenskem kaže zna-

čilne simptome znanstvene vede v nastajanju in dograjevanju, ki je prisiljena opravljati fundamentalne raziskave na teoretičnem področju in biti hkrati uporabnostno čim ustrezneje prisotna v duhovni tvornosti naroda. Zato so slovenski bibliotekarski raziskovalni delavci istočasno tudi aplikatorji dosežkov in spoznanj na področju posamezne bibliotekarske znanstvene discipline in knjižničarske dejavnosti. Ob dosežkih bibliotekarske vede po svetu in ob neadekvatni tvorni prisotnosti v sodobnem domačem procesu znanstvenih in raziskovalnih prizadevanj slovenska bibliotekarska veda še ne izkazuje teoretično podprte in aplikativno dodelane lastne fiziognomije, ki je potrebna za kreativno učinkovitost. Zato je na Slovenskem potrebno na področju bibliotekarstva začeti bolj načrtno preučevati: razvoj knjižne produkcije s posebnim ozirom na kulturne komponente tiskarstva, založništva in knjigotrštva; zgodovinski razvoj knjižnic in knjižničarstva kot panoge kulturne, izobraževalne in znanstvene dokumentacijske dejavnosti; organiziranost in strokovno poslovanje knjižničarstva kot družbene službe; vsebino knjižničnih fondov glede na njih poreklo, obseg in vsebino ter vlogo in vpliv na razvoj slovenske duhovne tvornosti; slovensko nacionalno knjižno produkcijo v preteklosti in sedanjosti ter preko nje delež slovenske znanstvene in umetniške misli v kulturnem svetu; ter problematiko konserviranja in restavriranja knjižničnega gradiva, med njim zlasti nacionalnih natisnjenih in rokopisnih spomenikov kulturne dediščine. Raziskovalno strokovno delo je potrebno tudi usmeriti v pripravo temeljnih del in priročnikov s področja bibliotekarstva ter v izdelovanje splošnih centralnih katalogov znanstvene literature in katalogov določenih specialnih knjižničnih fondov v slovenskih knjižnicah kot temeljnih virov za raziskovanja na drugih znanstvenih področjih.

4. Namen

Namen raziskav v sklopu usmerjenega raziskovalnega programa je pridobivanje in povečevanje znanja na področjih bibliotekarske vede in njenih temeljnih znanstvenih disciplin, kot so zgodovina knjige in knjižnic, bibliotekonomija, bibliografija in biblioterapija, kakor tudi na področjih pomožnih znanstvenih disciplin, kot so tiskarstvo, založništvo in knjigotrštvo na Slovenskem, razvoj pisave, paleografija, bibliopedagogika idr. Gre predvsem za temeljne raziskave domačega razvoja, poleg tega pa tudi za apliciranje tujih dosežkov v domače razvojne raziskave in za vključevanje lastnih spoznanj v mednarodno izmenjavo znanja na področju bibliotekarske vede in njenih znanstvenih disciplin.

5. Cilji in usklajenost

V točkah 1 in 2 načrtani cilji raziskav so usklajeni s širšimi družbenimi in strokovnimi knjižničarskimi srednjeročnimi in dolgoročnimi razvojnimi programi na področju bibliotekarske vede in knjižničarske službe na Slovenskem. Elementi usmerjenega raziskovalnega programa so bili obravnavani in potrjeni v okviru slovenskih knjižničarskih strokovnih organizacij, usklajeni so z razvojnimi raziskovalnimi usmeritvami v okviru celotne jugoslovanske knjižničarske dejavnosti in organiziranosti ter se povezujejo tudi z ustreznimi mednarodnimi bibliotekarskimi raziskovalnimi projekti.

6. Obrazložitev in časovni potek

Obrazložitev usmerjenega raziskovalnega programa in opredelitev raziskav je podana že v točkah 1 in 2. Časovni potek raziskav pa je odvisen od kadrovskih možnosti, ker so bibliotekarski raziskovalni delavci, zaradi velikega kadrovskega primanjkljaja v knjižničarski dejavnosti, z večjim deležem svojega dela vključeni v tekoče strokovno poslovanje knjižnic in se morejo samo z manjšim deležem svojega dela in iz istih vzrokov tudi manj načrtno usmerjati v raziskovalno delo na področju bibliotekarske vede in njenih znanstvenih disciplin.

7. Vrsta raziskav

Raziskave na področju bibliotekarske vede in njenih znanstvenih disciplin so večinoma kabinetne (ok. 80 %) in deloma terenske (ok. 20 %). V obdobju 1981—1985 je ob predvidenih razpoložljivih finančnih sredstvih za to področje raziskovalnega dela v okviru RSS in PORS za družbene dejavnosti (ok. 200.000 din) trajanje raziskav programirano (omogočeno) v obsegu ok. 5200 ur, od tega ok. 4200 ur kabinetnih in ok. 1000 ur terenskih raziskav.

Prijavo sta v imenu Narodne in univerzitetne knjižnice kot predlagateljice podpisala njen ravnatelj Tomo Martelanc in vodja bibliotekarskega strokovnega in znanstvenoraziskovalnega centra Ignac Kamenik, za vodjo (koordinatorja) programa pa je bil določen bibliotekarski svetovalec dr. Branko Berčič. Kot možni raziskovalci za obdelavo posameznih tem v okviru usmerjenega raziskovalnega programa so bili prijavljeni vsi slovenski knjižničarski strokovnjaki, ki so bili do takrat evidentirani v registru raziskovalcev RSS: Majda Armeni, dr. Branko Berčič, dr. Valter Bohinec, Štefka Bulovec, Niki Brumen, France Dobrovoljc, Jaro Dolar,

Breda Filo, Sonja Gorec, dr. Bruno Hartman, Tatjana Hojan, Ignac Kamenik, Zlata Kert, mr. Ivan Klemenčič, Anica Koblar-Horetzky, Franica Kočevar, mr. Jože Kokole, dr. Stanislav Kos, Marko Kranjec, Janez Logar, Slavka Lokar, Slavica Ludvik, Tomo Martelanc, Jože Munda, Vlado Novak, Ivan Pintarič, Bogomira Pleničar, Primož Ramovš, dr. Branko Reisp, Miloš Rybář, Mihaela Sepe, Jože Šifrer, Tatjana Šifrer, Martina Šircelj, Mara Šlajpah-Zorn, Sonja Tovornik, Majda Ujčič, Maks Veselko, Marjeta Vobovnik-Avsenak in Radojka Vrančič.

Hkrati s srednjeročnim programom je bilo treba predložiti tudi raziskovalni program za tekoče leto. Zaradi neljube zamude z naknadnim vključevanjem bibliotekarstva v sestavo in program PORS 10, ki je zahtevalo naglo ukrepanje, in zaradi skromnih finančnih sredstev, ki so bila predvidena za raziskovalni področji arhivističnega-bibliotekarstva, niso mogla biti organizirana med knjižničarskimi delavci kaka večja posvetovanja za predlaganje raziskovalnih tem (to je bilo storjeno šele s posebno anketo poleti 1981). Tako je bil na podlagi poznavanja dotedanjega poteka bibliotekarskih raziskav in trenutnih možnosti predlagan (po metodologiji PORS 10) naslednji

Raziskovalni program za leto 1981

1. Slovensko bibliotekarstvo in njegov razvoj.

2. Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani z lastnimi bibliotekarskimi raziskovalnimi delavci in z bibliotekarskimi raziskovalnimi delavci iz drugih knjižnic v SR Sloveniji kot zunanjimi sodelavci.

3. V Sloveniji je raziskovalno delo na področju bibliotekarske vede in njenih znanstvenih disciplin, med katerimi so temeljne discipline zgodovina knjige in knjižnic, bibliotekonomija, bibliografija in biblioterapija, šele na začetku. Zato je cilj usmerjenega raziskovalnega programa, da prek parcialnih raziskovanj na prej navedenih znanstvenih področjih pride do celovite znanstvene preučitve razvoja in problematike slovenskega bibliotekarstva.

4. V letu 1981 bodo v okviru takšnega raziskovalnega programa potekale raziskave na področju zgodovine knjižnic in bibliografije, in sicer:

a) nadaljevanje raziskave Zgodovina mariborskega knjižničarstva (nosilec dr. Bruno Hartman, Univerzitetna knjižnica v Mariboru),

b) začetek raziskave Slovenska bibliotekarska bibliografija (nosilec Bogomira Pleničar, Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani).

Za obe raziskavi sta predloženi podrobni prijavi po navodilih RSS.

5. Raziskava pod 4 a bo zaključila raziskovalno delo, ki je bilo že doslej vključeno v program RSS in PRS za humanistične in zgodovinske vede in bo zaokrožilo raziskovanje o razvoju knjižničarstva na območju Maribora do leta 1945.

Raziskava pod 4 b bo obdelala del virov (članki v slovenskih serijskih publikacijah v obdobju 1945—1980) za celovito bibliografijo o bibliotekarstvu na Slovenskem.

6. Rezultat raziskave pod 4 a bo dopolnitev dosedanjih raziskav o razvoju posameznih knjižnic in knjižničarskih gibanj na območju Maribora, da bo tako podana celovita podoba njih razvoja in deleža v kulturnem in družbenem razvoju tega območja do leta 1945. Rezultati raziskave bodo koristili tako pri oblikovanju celovite znanstvene podobe o kulturnem in družbenem razvoju v Mariboru kot pri oblikovanju celostnih prikazov o razvoju bibliotekarstva in družbenega kulturnega razvoja na Slovenskem.

Rezultat raziskave pod 4 b bo prvi prispevek k sistematičnemu preučevanju, analiziranju in prezentiranju domačih sodobnih virov o slovenskem bibliotekarstvu kot temelja za vsakršno nadaljnje sistematično in poglobljeno raziskovalno delo na področju slovenske bibliotekarske vede in njenih znanstvenih disciplin na Slovenskem.

7. Strokovnjaki, ki bi lahko kvalitetno ocenili predloge za realizacijo usmerjenega raziskovalnega programa v letu 1981, so navedeni v prijavah posameznih, prej navedenih raziskovalnih nalog.

Tako usmerjeni raziskovalni program v celoti kot obe raziskovalni nalogi po programu za leto 1981 sta bili v PORS 10 sprejeti ter potrjeni s podpisom Dogovora o izvajanju usmerjenih raziskovalnih programov oziroma projektov v srednjeročnem obdobju 1981 do 1985 in Enoletne pogodbe o izvajanju raziskav za leto 1981, ki so ju sklenili Raziskovalna skupnost Slovenije in Posebna raziskovalna skupnost za družbene dejavnosti na eni strani in Filozofska fakulteta s svojim Znanstvenim inštitutom na drugi strani in soppodpisala vodji obeh usmerjenih raziskovalnih programov za arhivistiko in za bibliotekarstvo. S tema dokumentoma je bilo za raziskovalno področje arhivistika-bibliotekarstvo za obdobje 1981—1985 določenih 500.000 din, za leto 1981 pa 109.000 din. Po dogovoru v PORS 10 se odobreni znesek deli 60 % za arhivistiko in 40 % za bibliotekar-

stvo; od slednjega je na vsako izmed obeh prijavljenih raziskovalnih nalog odpadla polovica.

Narodna in univerzitetna knjižnica je kot uradni povezovalac raziskovanja na področju bibliotekarstva z obema nosilcema raziskav podpisala dogovor, ki ureja obojestranske obveznosti in pravice. Nosilca raziskovalnih nalog sta bila med drugim dolžna ob polletju in ob zaključku leta poročati o poteku in rezultatih svojega dela. Povzetek njunih poročil je naslednji:

Dr. Bruno Hartman, Zgodovina mariborskega knjižničarstva (nadaljevanje). — Program raziskovalne naloge predvideva, da bo raziskava obdelala nastanek in razvoj mariborskih šolskih knjižnic in knjižnic verskih ustanov do leta 1941. Raziskovalec je svoje delo najprej usmeril v preučevanje knjižnice mariborske gimnazije (njeno prvo stoletje 1758—1858), ki je bila osrednja znanstvena knjižnica v Mariboru tja do konca prve svetovne vojne. Ker je bilo med profesorji mariborske klasične gimnazije mnogo takšnih, ki so odigrali pomembno vlogo v slovenskem političnem in kulturnem razvoju, je potrebno njihov odnos do gimnazijske knjižnice posebej raziskati. Isto velja za gimnazijce, ki so bili v veliki večini slovenskega rodu in so se po opravljenih študijih razvili v odlične slovenske izobražence. Začetni potek dela je kazal, da bo mogoče do konca pogodbenega roka poleg zgodovine knjižnice mariborske klasične gimnazije obdelati še knjižnico mariborske realke, morda še učiteljišč (moškega, ženskega in zasebnega učiteljišča šolskih sester), medtem ko bi bilo treba raziskovanje osnovnošolskih knjižnic (vloga Schulvereina) in knjižnic okrajnih učiteljskih društev kakor tudi knjižnic verskih ustanov (predvsem lavantinske škofijske) prenesti v naslednji raziskovalni program. Vendar pa je raziskovanje postajalo zamudno čez domnevani čas, tako da raziskovalec v letu 1981 ni mogel do kraja obdelati niti zgodovine knjižnice mariborske klasične gimnazije. Doslej je obdelal gradivo do leta 1880, nadaljnje raziskave pa bo moral prenesti na leto 1982.

Bogomira Pleničar, Slovenska bibliotekarska bibliografija 1945 do 1980. (Članki s področja bibliotekarstva v slovenskih periodičnih publikacijah). — Raziskovalna naloga popisuje strokovne članke s področja bibliotekarstva v slovenskih periodičnih publikacijah 1945—1980. Izpisanih je približno 2700 enot in iz tega je narejena kartoteka. Treba bo enote še strokovno urediti in uvrstiti, podatke preveriti in uskladiti, izdelati avtorsko kazalo in nalogo pretipkati. Ker je obseg gradiva zelo narasel, bo treba delo nadaljevati v letu 1982. Zamudnejši del naloge je v pregledovanju (deloma po karto-

tekah NUK, deloma z listanjem periodičnega tiska samega) splošnih revij in dnevnega časopisja, ker so bili nekateri strokovni članki s področja bibliotekarstva objavljeni tudi v splošnem periodičnem tisku. Potek dela priča, da je bilo pri nas pisano o vseh problemih bibliotekarstva in da bo raziskava koristila vsem raziskovalcem slovenskega bibliotekarstva nasploh kakor tudi raziskovalcem določenih področij ali problemov slovenskega bibliotekarstva. Raziskava tudi kaže, da bo postopoma treba popisati še članke iz slovenskih periodičnih publikacij pred letom 1945 in samostojne bibliotekarske publikacije od začetkov do danes. Taka bibliotekarska bibliografija bo temeljno delo za raziskovanje razvoja bibliotekarske vede na Slovenskem.

Vodja usmerjenega raziskovalnega programa je ob vsem tem v svojem poročilu PORS 10 o izvajanju raziskovalnega programa v letu 1981 mogel predvsem ugotoviti, da raziskavi sledita izhodiščem in namenu, kakor je bilo to opredeljeno ob sprejetju raziskovalnih tem. Med delom pa se je pokazalo, da v obeh primerih obseg dela ni bil dobro ocenjen oziroma so med delom nastopile spremembe vsebinske narave, ki so povzročile razširitev raziskovalnega področja oziroma povečanje obsega dokumentarnega gradiva, nujnega za vključitev v potek raziskave. Zato bo treba obe raziskavi tako po obsegu raziskovalnih ur kot po terminu za obdelavo tem podaljšati ter ju prenesti v delovni program za leto 1982. Eden med vzroki za prenos v naslednje leto je tudi zapoznena odločitev o sprejetju raziskav in iz tega izvirajoči poznejši začetek del, na kar je bilo opozorjeno že v polletnem poročilu. Raziskovalno delo na obeh temah je kvalitetno in uspešno zastavljeno in obeta raziskovalne rezultate, kot so bili predvideni v delovnem programu. Zato bo delo še naprej potekalo po načrtanih smernicah.

Na podlagi vsega tega je vodja usmerjenega raziskovalnega programa predlagal, da se obe raziskavi nadaljujeta kot edini temi s področja bibliotekarstva v letu 1982 in se tako tudi zaključita. V tem smislu je Narodna in univerzitetna knjižnica prek Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete v januarju 1982 predlagala organom Posebne raziskovalne skupnosti za družbene dejavnosti raziskovalni program na področju bibliotekarstva za leto 1982, oba raziskovalca pa sta izdelala podrobnejši prijavi z navedbo vsebine in delovnih postopkov za nadaljevanje in zaključek svojih raziskav.

(Informacija je obdelana po korespondenčni dokumentaciji v administrativnem arhivu Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.)